

Молдокеева Ж.Ф.
ОИӨК «Кыргызстан Эл аралык университети»
Жумабеков М.К.
ОИӨК «Кыргызстан Эл аралык университети»

Молдокеева Ж.Ф.
УНПК «Международный университет Кыргызстана»
Жумабеков М.К.
УНПК «Международный университет Кыргызстана»

Moldokeeva J.F.
ERPC “International University of Kyrgyzstan”
Zhumabekov M.K.
ERPC “International University of Kyrgyzstan”

**ИЧҮҮЧҮ СУУ МЕНЕН КАМСЫЗДОО ЖАНА САРКЫНДЫ СУУЛАРДЫ
ЧЫГАРУУ ЖААТЫНДАГЫ ДОЛБООРЛОРДУ ИШКЕ АШЫРУУДАГЫ
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨР**

**ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТОВ ПО ВОДОСНАБЖЕНИЮ И
ВОДООТВЕДЕНИЮ**

**FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF WATER SUPPLY AND
WASTEWATER PROJECTS**

Аннотациясы: Бул макалада таза суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу жаатындагы долбоорлорду ишке ашырууда коомдук уюмдардын ролу каралды.

Негизги сөздөр: ичүүчү суу, саркынды сууларды чыгаруу, ичүүчү сууну керектөөчүлөрү, айылдык коомдук бирикмеси.

Аннотация: В данной статье рассматривается роли общественных организаций при реализации проектов по водоснабжению и водоотведению.

Ключевые слова: питьевая вода, водоотведение, потребители питьевой воды, сельское общественное объединение.

Abstract: This article discusses the role of public organizations in the implementation of water supply and wastewater projects.

Key words: drinking water, wastewater, drinking water consumers, rural public association.

Кыргызстан Борбор Азиядагы суу ресурстары боюнча эн бай өлкөлөрдүн бири экендигине карабастан, азыркы мезгилде өлкө боюнча 1 миллионго жакын адам таза суу көйгөйүн тартып келишүүдө.¹³ Ал эми саркынды сууларды чыгаруу жаатында андан бир нече эсе көп болууда. Кыргыз Республикасынын шаарларында жана айылдарында ичүүчү

---

¹³ Особенности управления проектами по обеспечению населения питьевой водой
Ысманова Жылдыхан Сыдыковна
Sbornik Materialov YNPK Net.pdf

суу менен камсыздоо булактары болуп жер үстүндөгү, жер алдындагы жана пласт аралык суулар түрүндөгү таза суулардын табигый ресурстары эсептелет, алар тоо аймактарында топтолот. Бул суу ресурстарына дарыялар, суу сактагычтар, терең артезиандык скважиналар, каналдар жана башка объекттер кирет. Шаарлардагы сууну берүүнү жана саркынды сууларды чыгарууну муниципалдык жана жеке ишканалар, ал эми айылдарда – ичүүчү сууну керектөөчүлөрдүн айылдык коомдук бирикмелери (мындан ары – ИСКАКБ) камсыздашат.

Кыргыз Республикасынын таза суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу тармагы 20-кылымдын 90-жылдарынан бери татаал жана узакка созулган реформалоо процессин өтүп жатат. Ошол эле учурда таза суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды тазалоо системасы улуттук экономиканын социалдык жана экономикалык жактан маанилүү тармагы болуп саналат. Ошондуктан бул тармакты модернизациялоо өлкөбүздүн ар жаранынын кызыкчылыгын козгойт жана алардын жашоо сапатына дагы түз таасирин тийгизет. Ичүүчү суунун сапаты жана кызмат көрсөтүүлөрдүн өнүгүүсү жарандардын ден соолугун жана айлана-чөйрөнү талаптагыдай коргоону камсыз кылуунун өзгөчө маанилүү аспектиси катары кароо зарыл.

Ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу сектору эксплуатациялоо, тейлөө жана ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу системаларынын үзгүлтүксүз иштөөсүн камсыз кылуу үчүн финансылык каражаттардын жетишсиздигине дуушар болууда. Бул биринчи кезекте суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу кызматтарын көрсөтүү боюнча чыгымдарды жабуучу тарифтердин жоктугунан, жергиликтүү жамааттардын суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу кызматтарын көрсөтүү үчүн акы төлөө зарылдыгы жөнүндө талаптагыдай маалымдалбагандыгынан болууда. Мындан тышкары суу менен жабдуу жана саркынды сууларды чыгаруу боюнча уюмдардын жана ишканалардын амортизациялык чегерүүлөрү эреже катары, системаны капиталдык модернизациялоо жана реабилитациялоо үчүн жетишсиз.

Жергиликтүү бийлик органдары тарабынан белгиленген тарифтер ар кайсы айылдарда айырмаланып турат жана адатта кызмат көрсөтүүнүн реалдуу толук баасынан бир топ төмөн.

Муну менен катар, көпчүлүк ИСКАКБлардын жана башка ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу кызматтарын көрсөтүүчүлөрдүн суу менен камсыздоо кызматы үчүн иштелип чыккан жана талаптагыдай түрдө бекитилген тарифтери жок.

Өлкөдөгү суу менен камсыздоонун жана саркынды сууларды чыгаруунун жергиликтүү инфраструктурасынын объекттери республикалык бюджеттен жана ошондой эле эл аралык донорлордун каражаттарынан, тышкы булактардан каржыланат. Шаарды жана айылды суу менен камсыздоо, саркынды сууларды чыгаруу жана санитария секторундагы инвестициялык программалардын негизги бөлүгү Дүйнөлүк банктын, Азия өнүктүрүү банкынын, Ислам өнүктүрүү банкынын, Европа реконструкциялоо жана өнүктүрүү банкынын (ЕРӨБ), ошондой эле Швейцария Конфедерациясынын Экономикалык мамилелер боюнча мамлекеттик катчылыгынын (SECO) жана башка эл аралык донорлордун фонддорунун эсебинен (зайым жана грант) ишке ашырылган жана ашырылып келүүдө.

Өткөн жылдарда долбоорлорду ишке ашыруу процессинде суу менен камсыздоо системасынын объекттерин долбоорлоо жана куруу көбүнчө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, коомдук уюмдардын, керектөөчүлөрдүн жана жергиликтүү кызмат көрсөтүүчүлөрдүн пикирлерин эске албастан ишке ашырылган. Айылдарды тандап алууда жамааттардын суу менен камсыздоо системасын реабилитациялоого, ошондой эле суу менен камсыздоо кызматтарына акы төлөөгө даярдыгы жана каалоолору каралган эмес.

Долбоордук чечимдер тиешелүү техникалык изилдөөлөрсүз, коомдук угууларды өткөрбөстөн жана негиздемелерсиз кабыл алынган учурлар да болгон, бул дагы терс натыйжаларга алып келген

Инвестициялоо жана сатып алууларды жүргүзүү үчүн айкындыктын жана ачыктыктын деңгээлин жогорулатуу башкы артыкчылык болуп саналат. Бул багыттагы талаптагыдай күч-аракеттер элге тармакты өнүктүрүү багыттары, ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу объекттерин жана системасын куруу жана реконструкциялоо жөнүндө маалымдоого жардам берет.

Ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу кызматтарынын сапатын жогорулатуу максатында бюджеттик каражаттардын, ошондой эле донорлор тарабынан берилүүчү каражаттардын максаттуу пайдаланылышын катуу контролдоо, бул ишке коомчулуктун, коомдук уюмдардын өкүлдөрүн катыштыруу менен алардын ой-максаттарын эске алуу менен ишке ашыруу туура болот.

Азыркы учурда тышкы финансылык донорлордун каражаттарынын эсебинен курулган жана эксплуатациялоого кабыл алынган ичүүчү суу менен камсыздоо системаларын сактап калуу курч көйгөйлөрдүн бири болуп саналат. ИСКАКБлардын туруксуздугунан жана кудуретсиздигинен улам алардын саны жылдан жылга азаюуда. Талдоо көрсөткөндөй 742 ИСКАКБнын ичинен болгону 68 % өзүн керектүү финансы каражаты менен камсыздап иштеп жатат, ал эми калгандары өтө оор финансылык абалда калган.

Ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууну чыгаруу системасын түзүү, реконструкциялоо жана кызматтарды көрсөтүү олуттуу түрдө негизги каражаттарды пайдалануудан көз каранды болгон чыгашалуу иш-чара болуп саналат. Негизги каражаттарды талаптагыдай техникалык тейлөөнүн жоктугу системанын көптөгөн объекттеринин каралбай калуусуна алып келиши мүмкүн, жумшалган каражаттар текке кетип, ал эми керектөөчүлөр тиешелүү пайда албай калат.

Негизги каражаттар иштөө мөөнөтүндө эскирерин, ал эми суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу системалары пайдалануу мөөнөттөрү ар башка болгон бөлүктөрдөн кураларын эске алуу менен, ичүүчү сууну үзгүлтүксүз берүүнү жана саркынды сууларды чыгаруу кызматтарын көрсөтүүнү камсыз кылуу максатында курамдык бөлүктөрдүн жана жалпы системалардын эксплуатациялык ишенимдүүлүгүн каржылоону камсыздоочу ыкма керек.

Мында калкка сапаттуу кызматтарды туруктуу көрсөтүү тармактын адистеринин белгилүү кесиптик көндүмдөрүнүн, ошондой эле зарыл жабдуулардын, техникалык каражаттардын жана суу менен камсыздоо системаларын талаптагыдай техникалык тейлөө, күнүмдүк жана капиталдык оңдоо үчүн туруктуу каржылоонун болушун талап кылат. Бирок көпчүлүк калктуу конуштарда квалификациялуу инженердик-техникалык жана башкаруучу кадрлардын, ошондой эле слесарлардын, сантехниктердин жана ширетүүчүлөрдүн жетишсиздиги байкалууда. Бул фактор ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу системасынын тармактарын жана курулмаларын техникалык тейлөөнүн, пайдалануунун ишенимдүүлүгүн төмөндөтүүгө алып келди.

Жаңы технологияларды жана инновациялык методдорду колдонуу күнүмдүк көйгөйлөрдүн айрымдарын чечиши мүмкүн, бирок ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу системасын эксплуатациялоо жана техникалык тейлөө боюнча иштеген квалификациялуу кызматкерлерди алмаштыруу мүмкүн эмес. Ошондуктан, тармактагы адистердин квалификациясын жогорулатуу жана даярдоо системасын бекемдөө зарыл.

Чечилбеген институттук маселелер сектордун улуттук жана жергиликтүү деңгээлде өнүгүүсүн токтотуп турат. Кызыкдар тараптардын ортосунда ролдорду түшүнүксүз бөлүштүрүү сакталууда, координациялоодо жана отчеттуулукта боштуктар бар. Кемчиликтер жетишсиз башкаруучу потенциал менен, атаандаштыкка жөндөмсүз айлык

маяна жана сектордогу эксперттик билими бар кесипкөй адистердин жетишсиздиги, жоопкерчилик жана активдерге ээлик кылуу чөйрөсүндөгү боштуктар ж.б. байланыштуу.

Ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу секторунун ченемдик укуктук базасы көп жагынан эскирди жана анын тиешелүү эл аралык, анын ичинде адам укугун коргоо жана гендердик теңчилик боюнча укугун коргоого тиешелүү ченемдер боюнча өнүгүүсүн токтотуп турат. Жоопкерчиликтин, компетенциялардын чектерин, долбоорлоонун жана куруунун ченемдерин жана стандарттарын аныктоо, курулуштун наркын аныктоо, ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу боюнча мыйзамды, уруксат берүүчү жол-жоболорду бузганы үчүн жоопкерчиликке тартуу маселелерине катыштуу ченемдик-укуктук актыларда карама – каршылыктар бар.

Таза суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды тазалоо жаатында башка өнүккөн өлкөлөрдүн тажрыйбасын пайдалануу дагы зарыл. Мисалга ала турган болсок Европа өлкөлөрүндө жана АКШда таза суу менен камсыздоо тармагында мурда жеке компаниялар басымдуулук кылган. Калктан түшкөн салыкты көбөйтпөш үчүн мамлекет ичүүчү суу менен камсыздоо кызматынан алыс болуш керек деген ой басымдуулук кылган. 20-кылымдын аягында жеке операторлор муниципалдык камсыздоочулар тарабынан четке сүрүлүп, катуу көзөмөл объектисине айланган.

Өкмөттүк эмес уюмдар коомдук консультацияларды уюштуруу, калктын маалымдуулугун жогорулатуу, калкты социалдык жактан мобилизациялоо жана алдыңкы тажрыйбаларды жайылтуу маселелери боюнча мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат көрсөтүүчүлөр жана ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу секторундагы башка кызыкдар тараптар менен өз ара байланышта иштешүүлөрү, ошондой эле ден соолук детерминанттарына коомдук мониторинг, коомдук экологиялык экспертиза жана коомдук контроль жүргүзүүлөрү зарыл.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Омбудсменинин (Акыйкатчынын) атайын баяндамасы. “Жарандардын ичүүчү таза сууга жана саркынды сууларды чыгарууга болгон укугу” https://ombudsman.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=282.
2. 2026-жылга чейин Кыргыз Республикасынын калктуу конуштарын ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу тутумдарын өнүктүрүү Прогаммасы.
3. Арыкбаева Б., Гребнев В., Грекова В., Грекова Е., Сарыева Г., Эратов И., “Кыргыз Республикасынын ичүүчү суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу тутумдары жаатындагы көрсөтмөгө кошумча” – Бишкек 2019.

Ысманова Ж.С. Особенности управления проектами по обеспечению населения питьевой водой. – Бишкек 2023. [Sbornik Materialov YNPK Net.pdf](#)